

Література

1. *Аймедов К.В.* Патологічна схильність до азартних ігор (клініка, терапія та реабілітація): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра мед. наук: спец. 14.01.17 «Наркологія» / К.В. Аймедов - К., 2011. - 32 с.
2. *Бакума І.М.* Ціннісні орієнтації особистості в детермінації девіантної поведінки молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «соціальна філософія та філософія історії» / І.М. Бакума . – Одеса, 2009 . – 20 с.
3. *Гріньова О.М.* Проблема смисложиттєвих орієнтацій в українській та зарубіжній психології / О.М. Гріньова // Проблеми сучасної психології . - 2013. - Вип. 21. - С. 93-105
4. *Дмитерко-Карабин Х.М.* Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Х.М. Дмитерко-Карабин. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
5. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
6. *Леонтьев Д.А.* Тест смысловых ориентаций (СЖО) / Д.А. Леонтьев. – М.: «СМЫСЛ», 1992. – 16 с.
7. *Литвинчук Л.М.* Психокорекційна робота з хворими на наркоманію засобами мистецтва: теоретичні аспекти та перспективи / Л.М. Литвинчук // Горизонти освіти. – 2014. - № 2 (41). - С.114-118.
8. *Раєцька Л.В.* Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л.В. Раєцька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) . - 2007. - Вип. 17. - С. 284-290.
9. *Фанталова Е.Б.* Психометрическое исследование показателей методики «Уровень соотношения "ценности" и "доступности"» / Е.Б. Фанталова // Журнал практикующего психолога. - 2010. - № 17. - С. 9-16.
10. *Щербина Л.Ф.* Динаміка смислових структур осіб, залежних від психоактивних речовин, в процесі психологічної реабілітації: Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: 19.00.04. «Медична психологія»/ Л.Ф. Щербина ;— К., 2004. — 18 с.
11. *Frankl V.* The Unheard Cry for Meaning – Washington: Washington Square Press, 1997-224p.

Відомості про автора:

Самара Ольга Євгенівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри клінічної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова; заступник головного лікаря медичного центру "Ві-Та" по психотерапевтичній частині.

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК 159. 923. 2

© Л. М. Співак, 2015 р.

Л. М. Співак (м. Кам'янець-Подільський)

КОНЦЕПЦІЯ СИНЕРГІЙНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АУТОСТЕРЕОТИПУ ТА РЕАЛЬНОЇ Й ІДЕАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО «Я» ОСОБИСТОСТІ В ЮНОСТІ

У статті презентовано концепцію синергійності національного аутостереотипу та реальної (ідеальної) модальностей національного «Я» особистості юнацького віку. Розкрито генезу становлення національного «Я» особистості у співвідношенні з національними аутостереотипами. Синергійність національного аутостереотипу та реальної (ідеальної)

модальностей національного «Я» особистості демонструє як зв'язок між ними, так і їх співдружню дію, що призводить до суттєвого підвищення результативності національної самосвідомості як системи.

Ключові слова: національне «Я», особистість, реальна (ідеальна) модальність, національний аутостереотип, синергійність, юність.

В статье представлена концепция синергичности национального аутостереотипа и реальной (идеальной) модальностей национального «Я» личности юношеского возраста. Раскрыт генезис становления национального «Я» личности в соотношении с национальными аутостереотипами. Синергичность национального аутостереотипа и реальной (идеальной) модальностей национального «Я» личности демонстрирует как связь между ними, так их содружественное действие, что приводит к значительному повышению результативности национального самосознания как системы.

Ключевые слова: национальное «Я», личность, реальная (идеальная) модальность, национальный аутостереотип, синергичность, юность.

In this article presented the concept of consistency of national autostereotyp and real (ideal) modality of the young person's national «I». The genesis of formation of person's national «I» with national autostereotyp is revealed. Consistency of national autostereotyp and real (ideal) modality of the person's national «I» demonstrates how the relationship between them and their friendly action, which leads to a significant increase of productivity as a national self-consciousness system.

Keywords: national «I», personality, real (ideal) modality, national autostereotyp, consistency, youth.

Постановка проблеми. В сучасних умовах невинної інтеграції української держави до європейського соціокультурного простору актуалізується проблема розвитку національної самосвідомості її громадян. Особливої значущості надається вирішенню цієї проблеми в юності, що констатовано у відповідних державних документах — Державній концепції національного виховання та Концепції національного виховання студентської молоді. Підкреслимо, що юнацький вік, який вирізняється інтенсивним розвитком суспільних рис «Я»; глибокою рефлексією юнацтва щодо власної участі як громадянина і представника конкретної нації у соціальних процесах, які відбуваються у межах своєї держави зокрема та світу в цілому; становленням світогляду і внутрішньої позиції (Л.І. Божович, В.С. Мухіна, Л.А. Снігур, В.Ю. Хотинець та ін.), є сенситивним для розвитку національної самосвідомості особистості.

Розвиток національної самосвідомості особистості юнацького віку як складної інтегрованої системи зумовлено специфікою взаємних залежностей, які відбуваються в епіцентрі такого складного утворення — національному «Я». Тому, вивчення особливостей синергійності національного аутостереотипу та реальної й ідеальної модальностей національного «Я» особистості періоду юності є важливим завданням сучасної вітчизняної психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього двадцятиліття в українській психології виявлено небагато наукових досліджень, що присвячені вивченню конкретних аспектів проблеми розвитку національної самосвідомості особистості юнацького віку. Зокрема вітчизняних науковців цікавили наступні аспекти зазначеної проблеми: психологічні чинники генези національної самосвідомості (А.М. Березін, 2002); особливості становлення «Я-образу» юнацтва у процесі національної ідентифікації (О.В. Шевченко, 2005); специфіка розвитку національної самосвідомості у студентської молоді засобами української літератури (В.Ф. Соколова, 2009).

Однак осторонь наукової рефлексії вітчизняних психологів залишився такий аспект проблеми розвитку національної самосвідомості в період юності, як синергійність національного

аутостереотипу та реальної й ідеальної модальностей національного «Я» особистості цього періоду, що й виступило **метою** нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Відзначимо, що висвітлення концепції синергійності національного аутостереотипу та реальної й ідеальної модальностей національного «Я» особистості в юності здійснено у руслі авторської інтегративно-ціннісної парадигми, яку конструюють основні наукові положення інтегративного (Н.В. Антонова, 1996; Т.М. Зелінська, 2014; А.В. Юревич, 2010; В.М. Ямницький, 2005 та ін.) і ціннісного (І.Д. Бех, 2003; М.Й. Боришевський, 2012; Б.С. Братусь, 1988; І.С. Булах, 2004; Д.О. Леонтьєв, 1996; Н.І. Непомнящая, 2000 та ін.) підходів.

У межах інтегративно-ціннісного підходу розвиток національної самосвідомості особистості періоду юності є складним інтегрованим процесом самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення особистості до себе як представника й суб'єкта нації, носія її суб'єктивних (національна свідомість, національний характер) і об'єктивних (мова, культура, територія проживання, держава з певним політичним самоврядуванням та економічним розвитком) ціннісних ознак. З оглядом на результати цього самопізнання та самоставлення особистість юнацького віку здійснює регулювання власної поведінки у сферах внутрішньонаціонального буття і міжнаціональних відносин. Епіцентром процесу розвитку національної самосвідомості в період юності є цілісне й інтегроване національне «Я», до якого належить система усвідомлених уявлень та емоційно-ціннісних ставлень особистості до себе як представника конкретної нації, носія її цінностей; згідно з якими вона регулює власні дії та вчинки й реалізує себе у системах міжнаціональних і внутрішньонаціональних відносин.

В онтогенезі національні аутостереотипи з'являються значно раніше, порівняно з утвореннями національної самосвідомості особистості, зокрема з національним «Я» та його модальностями, і зумовлюють значний вплив на становлення цього «Я». Національний аутостереотип є спрощеним, систематизованим, схематичним образом конкретної нації, якому властиві високий ступінь узгодженості індивідуальних уявлень, стійкість та емоційно-оцінне забарвлення (позитивне чи негативне). Національний аутостереотип є одним з видів соціальних стереотипів [7]. Щодо останніх зарубіжні психологи (У. Ліппман [5], А. Тешфел [15]) постулювали, що соціальні стереотипи сприяють захисту цінностей людини, її особистої позиції та соціальної ідентичності. Зважаючи на постульоване, можемо припустити, що національні аутостереотипи забезпечують захист системи національно-особистісних цінностей людини, її позиції як представника, суб'єкта конкретної нації й національної самоідентичності.

З оглядом на наукові положення щодо соціальних стереотипів, сформульовані згаданими вище вченими, до стрижневих соціально-психологічних функцій національних аутостереотипів нами зараховано наступні: 1) відображення світу життєіснування конкретної нації; 2) посилення міжнаціональної диференціації, що має оцінний характер, переважно, на користь своєї нації; 3) забезпечення індивіда максимально можливим об'ємом інформації стосовно конкретної нації, що не потребує докладання значних когнітивних зусиль з його боку.

В онтогенетичному ракурсі, розпочинаючи з раннього віку, національні стереотипи засвоюються дітьми з різних джерел (передусім, від дорослих з найближчого оточення дитини) й використовуються ними задовго до появи чітких уявлень як стосовно різних націй, так і щодо себе як представника конкретної нації. Відзначимо, що національні аутостереотипи діти набувають майже одночасно з національними гетеростереотипами.

Встановлено, що більш-менш усвідомлені знання дітей щодо різних націй з'являються в період 5 – 7-8 рр. Так, спочатку виникають уявлення про свою націю, а згодом — й про інші такі спільності. Атитюди дітей цього періоду є нестабільними, адже вони зумовлені їх особистими короточасними враженнями [12]. Діти найчастіше описують представників своєї нації з оглядом на їх фізичну зовнішність, одяг і мову спілкування. Тоді як оцінні твердження стосовно власної нації вони використовують вкрай рідко. Водночас ставлення дітей 5 – 7-8 рр. до своєї нації, яку презентують дорослі з їх найближчого оточення, є позитивним. Діти цього віку стверджують, що у

ймовірній ситуації особистого вибору національності вони знову обрали б таку ж саму, тобто свою національність. Окрім цього, вони вважають, що діти з інших національних спільностей прагнуть належати до їх нації [6; 11; 12]. Окреслене дозволяє резюмувати наступне: діти 5 – 7-8 рр. ще не розуміють, що представники інших націй також можуть позитивно ставитися до своєї нації.

Позитивні національні аутостереотипи дітей 6-7 рр. узгоджуються з їх позитивними судженнями щодо власної ідентичності з іншими представниками конкретної нації з найближчого оточення [12]. Важливо відзначити й властиву дітям цього віку нестабільність і нестійкість національних аутостереотипів та одночасно низький рівень усвідомлення, несистематичність і фрагментарність їх уявлень про свою національну ідентичність. У період 6-7 рр. з'являються й перші судження дітей стосовно інших націй. Зазначені судження можуть бути як позитивними, так і негативними щодо представників інших конкретних націй. Їх валентність зумовлено тим, що ці судження ґрунтуються на неповній інформації стосовно цих націй, яку одержано дітьми з випадкових джерел, чи на основі наявності / відсутності зовнішньої привабливості таких представників. Як і національні аутостереотипи, національні гетеростереотипи також є випадковими, а отже, нестійкими і нестабільними [9; 10].

У віці від 7-8 рр. до 10-11 рр. діти розпочинають засвоювати ті національні аутостереотипи та гетеростереотипи, які превалюють в їх найближчому оточенні. Водночас діти надають перевагу представникам тієї нації, до якої себе зараховують. Як і в попередньо описаному, в цьому віковому діапазоні діти також характеризують представників своєї нації, переважно, за допомогою описових тверджень, що стосуються їх одягу, зовнішності, мови. Більшість оцінних тверджень щодо представників своєї нації, які використовувалися дітьми нечасто, вирізняються позитивним змістом.

Позитивні національні аутостереотипи дітей 8-9 рр. зумовлюють відповідний вплив на їх уявлення про свою національну ідентичність, що також є позитивними. Підґрунтям становлення цих уявлень є спільність окремих національних ознак, а саме: території проживання, мови та національності. В період 10-11 рр. розвиток уявлень дітей стосовно власної національної ідентичності інтенсифікується на засадах унікальності історії та побутової культури нації, узгоджуючись з їх позитивними аутостереотипами [12]. Тоді як з метою інтерпретації власного позитивного емоційного ставлення до представників інших національних спільностей, діти 7-8 рр. – 10-11 рр. застосовують твердження стосовно їх зовнішньої схожості з представниками своєї нації, такої ж самої чи подібної мови спілкування тощо [6; 9-12].

Після 10-11 рр. судження та оцінки дітей стосовно різних націй, зокрема й своєї, вже менше залежать від національних стереотипів, які домінують у їх найближчому соціальному оточенні. Зокрема 13-14 рр. підлітки вважають, що представників своєї та інших націй можна диференціювати за такими неоднаковими ознаками: мова, зовнішність, звичаї, традиції, релігійні вірування і менталітет. Тоді як країни, в яких живуть представники різних націй, на їх думку, відрізняються за своїми розмірами та місцезнаходженням [12].

З дорослішанням підлітків, у описах представників своєї національної спільності збільшується кількість тверджень, які стосуються їх особистісних якостей, звичок і політичних переконань. Водночас у цих описах значно зменшується кількість тверджень щодо їх зовнішності, мови та одягу. Відзначимо й те, що не всі такі твердження мають позитивний зміст. З віком змінюється й ставлення дітей до представників інших націй. Зокрема зменшується ступінь позитивності у ставленні підлітків до таких національних спільностей, представники яких є несхожими до представників їх нації [11].

У підлітковому віці значно знижується рівень актуальності національної ідентичності, що зумовлено її сприйняттям у цьому віці як привласненою ззовні. Значущість і позитивна валентність національної ідентичності властива тим підліткам, близьке оточення яких вирізняється позитивними національними аутостереотипами. Авторитетність представників цього близького оточення сприяє некритичному засвоєнню підлітками їх національних аутостереотипів [13]. Усвідомлення підлітками

своєї національної ідентичності, що зумовлено цими стереотипами, виявляється у твердженні: «Я такий самий, як моя нація» [8].

У старшому шкільному віці підвищується рівень значущості національної належності [13]. Уявлення особистості 15-17 рр. про себе як представника конкретної нації стають усвідомленішими й такими, що залежать від засвоєних ними національних аутостереотипів. У зв'язку з цим старшокласники стверджують власну національну ідентичність так: «Я – представник своєї нації» [8]. Визначальний вплив на окреслені процеси у цьому віці має навчальний заклад (школа, ліцей чи середній професійний навчальний заклад).

В юнацькому віці значущість національної самоідентифікації залишається на високому рівні. Усвідомлення юнацтвом своєї національної самоідентичності презентовано у твердженні: «Я – українець». Водночас, як і на попередніх вікових етапах, у цьому віці змістове наповнення національних аутостереотипів також суттєво впливає на національне «Я» юнаків і юнок. Однак в юності національні аутостереотипи мають свою специфіку, що пов'язана з їх наповненням як позитивними, так і негативними якостями. Отже, і вплив таких аутостереотипів є не лише позитивним, а й негативним. Зокрема до позитивних якостей типового українця молоді люди зараховують: соціальну силу, людяність, відкритість позитивним почуттям і психологічний захист; типової українки — такі ж якості та жіночність [3]. Окрім зазначених, у змісті національного аутостереотипу молоді люди виокремлюють й такі негативні якості українців, як: індивідуалізм, інтравертованість; почуття неповноцінності, «комплекс кривди» й емоційність. Наявність цих якостей зумовлює негативний вплив на процес національної самоідентифікації особистості періоду юності [1].

Презентоване дозволяє зробити висновок щодо тісного взаємозв'язку процесів засвоєння національних аутостереотипів і становлення національного «Я» особистості. Водночас на пильний розгляд заслуговує питання щодо специфіки цього взаємозв'язку в юності.

У наукових працях зарубіжних і вітчизняних психологів [2; 14] відносно узгодження між реальною та ідеальною модальностями «Я» особистості визначено основною умовою повноцінного функціонування її самосвідомості та «Я-концепції». Таке узгодження уможливорює не лише пристосування особистості до суспільних норм, а й їх раціональне застосування у взаємодіях з іншими людьми. Водночас це узгодження засвідчує зменшення розбіжностей між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», зумовлюючи підвищення рівнів самоприйняття, самоповаги, саморозуміння, самоідентичності й відповідальності за власні вчинки. Вочевидь окреслене стосується й різних аспектів «Я», самосвідомості, зокрема й національного «Я» та національної самосвідомості особистості. З оглядом на це можемо припустити, що в юності розвиток національної самосвідомості особистості, як динамічної інтегрованої системи, суттєво залежить від узгодженості національного аутостереотипу та основних модальностей національного «Я» (а саме, реальної й ідеальної).

Уточнимо сутність терміна «узгодженість». Цей термін походить від грецьких понять «синергізм», «синергія», які найбільш влучно відбивають його смисл. Так, синергізм — це «співдружна дія, сумісна діяльність органів в одному напрямі, взаємне підсилення дії» [4, с. 1317]; синергія — «підвищена результативність спільної дії чинників порівняно з тими ж, які діють окремо» [Там само]. Термін «синергійність» стосується взаємно підсилюючого зв'язку між конструктами однієї системи, що призводить до суттєвого підвищення результативності цієї системи.

Синергійність національного аутостереотипу та основних конструктів національного «Я» особистості засвідчує як зв'язок між ними, так і їх співдружню дію, що призводить до значного підвищення результативності національної самосвідомості як системи. Завдяки синергійності позитивні національні аутостереотипи трансформуються до національної свідомості особистості, набуваючи значної цінності для неї. Адже, як зазначалося вище, національні аутостереотипи здійснюють функцію захисту національних цінностей особистості, її особистої позиції як представника і суб'єкта конкретної нації, національної самоідентичності та національного «Я».

Тобто, синергійність національного аутостереотипу та реальної й ідеальної модальностей національного «Я» зумовлює найсильніший вплив на процес розвитку національної самосвідомості особистості в період юності.

Юнацький вік, з одного боку, вирізняється якісно новими типами взаємних залежностей і синергійністю вищих психічних функцій особистості, що призводить до високого рівня розвитку такої складної інтегрованої системи, як національна самосвідомість, в епіцентрі якої превалюють особливі спільні узгодження. Існуючі тісні взаємозв'язки складових цієї системи та їх динамічність зумовлюють виникнення нових властивостей і взаємодій. Підвищення рівня розвитку національної самосвідомості супроводжується структурними трансформаціями компонентів національного «Я», зміною змісту його основних модальностей (реального та ідеального «Я»). З іншого боку, окреслені трансформації та зміни сприяють встановленню синергійності реальної й ідеальної модальностей національного «Я» та національного аутостереотипу особистості періоду юності. Водночас ця синергійність забезпечує цілісність інтегрованого національного «Я» особистості в юності.

Підкреслимо, що повна синергійність між національним аутостереотипом і модальностями національного «Я» особистості є неможливою. Адже не обов'язково всі якості національного аутостереотипу можуть конструювати реальну та ідеальну модальності національного «Я» особистості. Виходить, що узгоджений зв'язок може існувати лише між окремими якостями національного аутостереотипу та модальностями національного «Я» особистості.

Висновки й перспективи подальших досліджень Отже, концепція синергійності національного аутостереотипу і складових національної самосвідомості особистості юнацького віку, зокрема реальної та ідеальної модальностей національного «Я», утверджує наявність узгоджених зв'язків між цими утвореннями, а точніше їх «співдружню» дію. Окреслена синергійність забезпечує цілісність інтегрованого національного «Я» та сприяє підвищенню результативності національної самосвідомості особистості такого вікового періоду як юність.

Концепція синергійності національного аутостереотипу та реальної й ідеальної модальностей національного «Я» особистості є цінною для експериментального дослідження закономірностей і психологічних механізмів розвитку національної самосвідомості юнацтва.

Література

1. Боднар М.Б. Вплив етнопсихологічних життєвих орієнтацій на самоактуалізацію студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / М.Б. Боднар. – К., 2004. – 20 с.
2. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07 / Ірина Сергіївна Булах. – К., 2004. – 582 с.
3. Васильченко О.М. Етносоціальні уявлення в структурі «Я»-концепції університетської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / О.М. Васильченко. – К., 2003. – 19 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман; пер. с англ. Т.В. Барчуновой. – М.: Ин-т фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
6. Павленко В.Н. Этнические и национальные идентификации и представления у украинских детей и подростков / В.Н. Павленко, И.В. Кряж, М. Барретт // Психологический журнал. – Т. 23, № 5. – 2002. – С. 60-72.
7. Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности: автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Т.Г. Стефаненко. – М., 1999. – 14 с.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон; общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. – М.: Прогресс, 1996. – 342 с. – (Библиотека зарубежной психологии).

9. *Jahoda G.* The development of children's ideas about country and nationality / G. Jahoda // *British Journal of Educational Psychology.* – 1963. – Part I. The conceptual framework. – P. 47-60.
10. *Jahoda G.* The development of children's ideas about country and nationality / G. Jahoda // *British Journal of Educational Psychology.* – 1963. – Part II. National symbols and themes. – P. 143-155.
11. *Lambert W.* Children's views of foreign peoples / W. Lambert, O. Klineberg // *International Social Science Bulletin.* – New York: Appleton-Century-Crofts, 1967. – 237 p.
12. *Piagen J.* The development in children of the idea of the homeland and of relations with other countries / J. Piagen, A. Weil // *International Social Science Bulletin.* – 1951. – Vol. 3. – P. 561-578.
13. *Phinney J.S.* Ethnic Identiti in Adolescence: Process, Context and Outcome / J.S. Phinney, D.A. Rosenthal // *Adolenscent Identiti Formation.* – London: Sage Publications. – 1992. – V. 4. – P. 145-171.
14. *Rogers C.R.* A theory of therapy, personality, an interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework / C.R. Rogers // *Psychology: a study of a science;* Ed. S. Koch. – N.Y.: McGraw-Hill, 1979. – V. 3. – P. 184-256.
15. *Tajfel H.* Social stereotypes and social groups / H. Tajfel // *Intergroup behaviour;* Ed. by J.C. Turner, H. Giles. – Oxford: Basic Blackwell, 1981. – P. 144-167.

Відомості про автора:

Співак Любов Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка.

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 159.923-057.87:001.891:378

© А. І. Стеценко, 2015 р.

А. І. Стеценко (м. Переяслав-Хмельницький)

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФРУСТРАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Стаття присвячена дослідженню наукових підходів до вивчення фрустрації. Визначено поняття «фрустрації», «фрустратора» і «фрустраційної ситуації». Охарактеризовано особливості виникнення фрустрації в студентському віці. У роботі представлений аналіз науково-теоретичних підходів до вивчення феноменів фрустрації і акцентуацій характеру особистості на різних етапах онтогенезу і в студентському віці, розкрито вплив фрустрації на особистісний розвиток студента з акцентуація характеру. Визначено особливості фрустраційних реакцій, ступінь фрустрованості і рівні фрустрації студентів з різними акцентуаціями характеру. В цілому теоретичний аналіз показав, що на сьогоднішній день в науковій думці відсутні фундаментальні дослідження особливостей стану фрустрації у студентів.

Ключові слова: *фрустрація, фрустратор, фрустрационная ситуація, науковий підхід.*

Статья посвящена исследованию научных подходов к изучению фрустрации. Определено понятие «фрустрации», «фрустратора» и «фрустрационных ситуации». Охарактеризованы особенности возникновения фрустрации в студенческом возрасте. В работе представлен анализ научно-теоретических подходов к изучению феноменов фрустрации и акцентуаций характера личности на разных этапах онтогенеза и в студенческом возрасте, раскрыто влияние фрустрации на личностное развитие студента с акцентуация характера. Определены